

Париж, 29 липня 1936.

Б Ю Л Е Т Е Н Ї
УКРАЇНСЬКОГО ПРЕСОВОГО БЮРА В ПАРИЖІ.

ЗМІСТ:

1. УКРАЇНА І КОНФЕРЕНЦІЯ ПРОТОК В МОНТРЕ.
2. НОВА СОВІЦЬКА КОНСТИТУЦІЯ. /Бесіда в Комітеті Приязні Народів Кавказу, Туркестану та України/.
3. ГОЛОС УКРАЇНЦЯ НА КОНГРЕСІ ІСТОРИКІВ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.

УКРАЇНА І КОНФЕРЕНЦІЯ ПРОТОК В МОНТРЕ.

П.Міністр О.Шульгин, Представник Уряду У.Н.Р. при Лізі Націй, подав Голові Конференції Проток в Монтре мемуар, що зясовує погляд України на проблему Проток, і текст якого ми наводимо нижче.

"На Конференції в Лозані взято було на увагу права України і Грузії, хоч ці держави й не були на конференції представлені. Конвенція /парграфами 10, 11 і 12/ залишила для них місця в Комісії Проток поруч з іншими бережними державами Чорного моря. Делегат Свіцької республіки мусів прийняти такий стан річей, бо, в мент, коли Конференція в Лозані була скликана, Союз Свіцьких Республік не був ще усталений; тим самим Москва визнавала незалежність України і Грузії.

"Цілком відмінне є положення в 1936 році на Конференції в Монтре: Делегат Свіцького Союзу намагається репрезентувати всі свіцькі республіки, - отже й Україну та Грузію. Вже багато разів ми подавали до Женеви наші протести, вказуючи членам Ліги Націй на те, що Національна Вкраїна ніколи не давала повновластя Московському урядові домовлятися в її імені, бо уряд цей вважається на Вкраїні урядом окупаційним.

"Україна, що знаходиться під свіцьким пануванням, не може вільно висловлювати свій погляд на справи, що торкаються її життєвих інтересів, і не має жадної змоги їх офіційно боронити на міжнародних конференціях. Ми маємо, однак, надію, що учасники Конференції в Монтре візмуть на увагу наш мемуар, в якому зясовано погляд України на справу Проток так, як його було свого часу, вже перед роками, встановлено Урядом У.Н.Р., що перебуває зараз у вигнанні.

"Всі проблеми, що торкаються Чорного моря і проток, мають першорядне значіння для України. Кордони України, навіть у тому вигляді, як вони на сьогодні встановлені Свіцьким Союзом, охоплюють головні порти північного берегу Чорного моря, - як Одеса, Миколаїв і Херсон, - та йдуть далі по берегах Озівського моря, сягаючи далеко за Перекоп. Як що взяти на увагу той факт, що Кавказ, Козацькі Землі /Кубань і Дон/, Крим, з того українсько-татарським населенням, мають лише штучний звязок з Свіцькою Росією і що вони також вже довели свою волю відірватися від Москви, робиться ясным, що, як тільки Україна знову здобуде свою незалежність, інтереси Росії на Чорному морі будуть зведені до мінімуму, чи, навіть, Росія взагалі перестане бути бережною державою Чорного моря.

"Інтереси України в проблемі Проток цілком відмінні від інтересів колишньої російської імперії та її спадкоємиці, - Росії совіцької. Україна, цілком натурально, не має поконвічних претензій Росії, яка завжди домагалася посідання Царьгороду і Проток. Ці претензії, що глибоко ввійшли в російську психологію, в цей мент тимчасово приборкані, але, як би Москва відчула, що вона в стані їх здійснити, вона, не вагаючись, знову піднесла б свої вимоги.

"Національна Україна, що відчуває традиційну симпатію до Туреччини, одвічного ворога російського імперіалізму, і розуміє її цілком законне бажання оборонити свою безпечність, вважає однак, що свобода Проток є необхідною умовою процвітання всіх бережних країв Чорного Моря.

"Україна рішуче не погоджується з старою тезою московського імперіалізму, згідно якій Чорне Море мало б бути російським морем, зачиненим, по можливості, для решти держав. Україна вважає, що нема підстав утворювати для Дарданел і Босфору режим відмінний від того, що прийнятий відносно Гібралтарської Протоки чи Суецького Каналу.

"Оскільки Чорне Море є лише продовженням Середземного, штучне відрізання його від цього Моря і від Океану визначало б для його бережних країв поважне зменшення їх ваги. Україна, як середземноморська країна, мусить мати морським шляхом безпосередні стосунки з усіма націями світу.

"Сучасна конституція С.С.С.Р. своїм параграфом 4, а проект нової конституції параграфом 17, визнають, принаймні теоретично, за Україною, а також і за Білоруссю, Грузією і другими республіками Кавказу і Туркестану, право вільно відділитися від Совіцького союзу. Того дня, коли Україна зможе використати це своє право, вона заграє дуже активну роль в чорноморських проблемах. Тому то вважаємо ми своїм обов'язком зробити так, щоби в мент, коли конференція в Монтре встановлює новий статут Проток, вона почула голос України. Ми маємо надію, що Комісія Проток буде захована, і що місця, які були в ній зарезервовані для України і Грузії, будуть за цими державами затримані й надалі."

Мемуар цей був видрукуваний в різних органах західно-європейської преси, між иншим, в "Журналь де Женев" /від 19 липня/, який в тому ж числі присвятив цій справі свою передову, з якої ми подаємо нижче витяги:

"Розходження, що протягом скількох днів поділяли в Монтре Туреччину й Совіти, багато чого розкривають і багато чому навчають.

"Ізвестія" почали тоді полеміку проти турків. Підозріваючи їх в тому, що вони "підпадають під впливи німецьких та японських імперіалістів", московська газета нагадує господарям Проток, що тісний турецько-російський союз є передумовою турецької безпешности і доходить навіть до твердження, що Совіти охороняють Туреччину....

"Але не має нічого неймовірного в тому, що Туреччина, згідно своїй стародавній традиції, шукатиме союзників на Заході.... Цілком ясно, що Туреччина вибере своїх друзів поміж тими, кого вона вважатиме за найсильнішого. "Ізвестія", розголошуючи московські страхи, тим самим показують слабкість С.С.С.Р. та її саме вразливе місце. В Монтре Літвінов також постійно настоював на необхідности для Совітів зачинити Чорне Море для всіх ворожих флотів. Осягненні результати мусіли б його задовольнити, як би була певність в тому, що турки ніколи не вважатимуть союз з совітами за небезпечний, бо, замість того, щоби знаходитись під обороною Москви, на них впало б завдання обороняти С.С.С.Р. і як раз у найбільш вразливому місці. Чи в такому разі Туреччина не змінить фронт? Чи не одчинить вона Протоки силам ворожим до совіцького імперіалізму? Цей страх не дає спати господарям Кремля, бо, справді, Туреччині могло б бути вигідним мати за

сусідів на Чорному Морі Україну і Кавказ. Тоді проблема Проток не існувала б.

"Це є сама небезпешна, сама болюча точка. І дійсно, майже всі совіцькі побережні території Чорного моря належать федеративним республікам, - жадна не має автохтонного російського населення. Як що Москва почуває для себе небезпеку на Чорному Морі, це значить, що вона боїться ворожнечи націй, яких вона гнобить і яких експлуатує, - України, Грузії, Кавказу, - націй, що майже всі мають зв'язок з Заходом через Протоки й що посідають разом до 80 мільйонів населення, - половину цілого населення С.С.С.Р. Конвенція в Монтре має закувати їх в кайдани, але ключ від цих кайданів залишається в непевних руках турок. Совіти є правдивими наслідниками царського імперіалізму, і Літвінов надяг чоботи Миколи II, але він знає, що друга кримська війна розбила б вщент імперію Сталіна.

"Сучасна структура Совіцького Союзу є наслідком тої боротьби, що її ведуть з Москвою поневолені народи. Кремль концентрує свою армію на Україні /28 дивізій/ і то робить певні поступки цим загрозливим націоналістам, то починає на них нові нагінки. З боясти й невизнати до Москви національні меншости в Польщі порозумілися з Варшавою. Але союзники С.С.С.Р., навпаки, втягаються до політики ворожнечи до своїх меншостей та до їх пригноблення....

"Конференція в Монтре має місце в критичний мент. Вона погіршує становище поневолених народів С.С.С.Р., ускладнює положення національних меншостей і зробить ще більш непевним вже захитаний європейський мир."

НОВА СОВІЦЬКА КОНСТИТУЦІЯ.

/Бесіда в Комітеті Приязні Народів Кавказу, Туркестану та України/.

Нова совіцька конституція не могла не викликати особливого інтересу серед представників поневолених народів. Їй і було присвячено чергову бесіду Комітету.

Першим промовцем виступав п.Міністр Гегечкорі /Грузія/, який дуже яскраво відмітив той бік большевицького документу, на який російська еміграція на своїх диспутах на цю ж тему не звертає зовсім уваги. Справа йде про безперечне поширення централізації. Коли поглянути на розділ II-ий проекту про "структуру держави", себто на параграф 12, та зачитати всі ті функції, які віддаються центральній владі, то повстає питання, що ж зрештою залишається для влади поодиноких республік? Для деяких галузів управління встановлюються міністри і в центрі Союзу і по окремих республіках, але, в такому разі, міністри поодиноких республік підлягають не тільки своєму урядові, але й міністрові центральної влади.

В самому центральному управлінню теж встановлюється явна концентрація влади: Вища Рада, що складається з двох палат, обирає постійний президіум, і функції, які надаються останньому і голові Вищої Ради, показують, що справа йде про те, щоби сучасну, так би мовити "недегальну" диктатуру узаконити. Ясно, хто буде головою президіума, а значить і офіційним диктатором С.С.С.Р. -Сталін.

П.Канделякі /Грузія/ доповнило виклад п.Гегечкорі ґрунтовним аналізом фінансової та економічної сторони конституції і ще більш яскраво доводить її суто централістичну основу. Податки мають розпреділюватись і збиратись не місцевою владою, а по розпорядку з гори, з центру, що є надзвичайно шкідливим для населення. Кредит так само централізований, отже одержати його окремим республікам буде не легко; зовнішня торгівля монополізована і теж в інтересах центру. Економічні плани цілковито концентруються в

Москві. Таким чином, має продовжуватись експлуатація окремих республік /промовець більш докладно зупиняється на Грузії/ в інтересах Москви. "Говорять про суверенні права, а нищать саму основу економічного існування окремих республік".

Але за цими дуже песимістичними промовами почулися й більш оптимістичні голоси. І.Ф.Косенко в ґрунтовній промові розвиває ту тезу, що хоч конституція сама по собі негативна, але вона фіксує те, що дотепер ристовувати таку фіксацію. Так було з статутом, що регулював земельні відносини, так буде і з цією конституцією. Юридична консолідація в С.С.С.Р. дає плюси не тільки владі, але й населенню.

Другі промовці значно різче підкреслюють значіння нової конституції як етапу в боротьбі за свободу народів.

Але чи так вже ця конституція різниться від попередньої? Абас бей Атам-Алібеков/Азербейджан/ зачитує кілька уступів з конституції 1923 року: виходить наче б то вже давно С.С.С.Р. є державою, де панує свобода, а всі її народи живуть в раю... - "Вчорашні котлети, що сьогодні видають за фазана", - от як оцінює промовець нову конституцію. Це блеф потрібний для зовнішньої політики, щоби примирити з С.С.С.Р. Лігу Націй. Інші промовці завважають, що, в такому разі, це Москві не вдалося: переглядаючи західню пресу, в тому числі й французьку, приходять до висновку, що преса блеф цей оцінила по заслугі.

П.Габеев /Грузія/ однак не погоджується з тим, що конституцію дано для зовнішнього вжитку: загроза війни примушує Сталіна йти на реальні поступки населенню.

Цю тему гаряче дебатовать пп. Мір Якуб бей Мехтієв, Балінов, Асатієві.

Пп. Чхенкелі та Гегечкорі рішуче підкреслюють централізм конституції. Отже народам вона навіть нічого й не обіцяє.

В своєму кінцевому слові Голова Комітету, Професор Шультин, теж підкреслює, що певний лібералізм конституція виявляє лише що до індивідуальних, а ніяк не до національних прав населення. Але чи й ці індивідуальні свободи є реальними, це інша річ. Реальним є тільки той факт, що голосно обіцяно всьому населенню свободу. Хоче цього, чи не хоче Сталін, але це слово зробить своє вражіння серед пригнічених ним людей і підніме їх бажання цю свободу реально здобути.

ГОЛОС УКРАЇНЦЯ НА КОНГРЕСІ ІСТОРИКІВ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.

В Парижі при Університеті існує "Центр Студій по Історії французької Революції." На чолі цієї установи стоїть відомий історик Саньяк, заступником його є правник-історик Міркін-Гечевиц, секретарем молодий вчений Анрі де Монфор, він же секретарь зєднаних в один Інститут п'яти Академій Франції. Ця установа взяла на себе ініціативу скликання міжнародної конференції істориків французької революції. Метою її було, між иншим, створення "Міжнародного Інституту французької Революції". Цей Інститут й було створено 30 червня. Метою його є не тільки обєднання спеціалістів-істориків, але й підтримання студії історії впливу революції в поодиноких країнах.

Під час конференції, що відбулася в Сорбонні 30 червня і 1 липня, заслухано було низку докладів більш або менш фахових і між ними доклад

професора Шульгина на тему "Патріотизм доби революції і його ідеологічні підстави". Пояснивши, що це є резюме ширшої праці, у фрагментах вже надрукованої на українській мові, докладчик розвинув свою схему історії розвитку патріотизму у Франції, доводячи, що у XVIII віці це почуття було понижене в країні, а настрої філософів і письменників того часу були переважно космополітичними. Бурхливий прояв патріотизму за часи революції пояснює він самими обставинами життя і великою небезпекою зовні, але також і ідеологічними впливами пророка революції і женецького патріота - Ж.Ж. Русо. Характеристикою його національної ідеології закінчує промовець свій короткий виклад. В дебатах з приводу цього доповіді взяли гарячу участь п. Міркін Гецевич, професор Гандельсман /Польща/, знавець історії національних питань, п. Гастон-Мартен, великий фаховець історії XVIII віку і, нарешті, сам Голова, професор Саньяк.

П. Міркін-Гецевич, підкреслюючи великий інтерес доповіді, скептично поставився до того, щоби Русо, що є далекий від реальної практичної політики, міг мати той вплив, який надає йому докладчик. Натомість професор Гандельсман рішуче підтримує тези доповіді й говорить, що саме тому, що Русо не був політиком в технічному розумінні цього слова, він міг мати ширший ідеологічний вплив на народні маси. Ще більш гаряче обстоює цю тезу професор Саньяк, який силу Русо справедливо вбачає не в новизні його ідей, а в натхненні, в ентузіазмі, з яким він умів висловлювати кожен свою думку. Великий знавець Русо, П. Саньяк, незвичайно яскраво розвиває свої ідеї в майже півгодинній промові. Він згоден і з тим, що Русо був патріотом, що він міг мати відповідний вплив, але французький історик рішуче не погоджується з українським що до космополітичності настроїв у XVIII віці у Франції: - "Це була велика доба французької історії, люде перейняті були великою гордістю, свідомістю зверхності французького духа у всесвіті. Так само і другий історик, Гастон-Мартен, розвиває цю тезу, цитуючи деякі факти, які свідчать, що часом і у XVIII віці були прояви французького патріотизму.

У своїй відповіді професор Шульгин підкреслює, що він зовсім не відкидає існування прояв патріотизму і в цю добу у Франції, але зазначає, що ці прояви були значно слабші ніж в попередні часи, напр. в добу Жанни д'Арк, і вже напевно вони менш яскраві, ніж патріотизм французький в новітні часи, найліпшим втіленням якого був Клемансо. Крім того, у XVII віці мали місце безперечні прояви космополітичних, апатріотичних настроїв, якими був перенятий сам король французьких філософів, Вольтер.

На конференції було відчитано багато дуже цінних доповідей, серед яких треба відмітити доклад професора Сорбони, Даніеля Морне, про вплив месонства на революцію, програмовий доклад професора Варшавського Університету Гандельсмана про організацію студій про різні впливи французької революції в чужих країнах і, зокрема, в Польщі, доклад славнозвісного італійського історика фареро про італійські походи Наполеона на підставі нових архівних даних. Останні два доповіді особливо зацікавили членів конгресу, але треба відмітити, що найбільші дебати на конференції були всеж викликані згаданим докладом українського історика, теза якого безперечно знайшла широкий відгук в історичних колах.

Як звичайно, конгрес закінчився банкетом, у якому прийняли участь всі активні члени з'їзду, а також деякі почесні **гості**. Цікаво, що це були здебільшого великі "вигнанці".

Професор Саньяк, піднімає свій келих за свободу, що було основним стремлінням французької революції, і дає слово п. Кості, колишньому Президентові Португальської Республіки, потім п. Ніті, бувшому прем'єру італійському, і нарешті п. фареро, великому вченому і теж вигнанцю. Всі вони підхоплюють слово свобода, і Ніті говорить, що ця "свобода" все одно, як повітря: треба її втретити, щоби зрозуміти, що життя без неї неможливе. Він

проти всіх тих режимів, проти червоної чи білої диктатури, які нищать те, що людині найдорогше - свободу.

Голова дає слово професорові Гандельсману, що згадує в унісон з попередніми промовцями про боротьбу Польщі за свободу і її пермогу, а потім професорові Шульгину.

- "Я теж вигнанець, починає останній свою промову, але ми, українці жертви чужинецької окупації і червоної диктатури". Промовець строго розділяє наукову історичну працю і політику. Він згадує так звану російську історичну школу французької революції, з якої він вийшов, але нагадує, що поруч з його вчителем, покійним Карєєвим, чистим росіянином, до цієї школи належали два видатні українці, - українці не лише з походження, але й по своїй національній свідомості: Максим Ковалевський та Іван Лучицький. Згадка про цих трьох, дуже популярних серед істориків Франції призвищ, викликала явне співчуття присутніх. Професор Шульгин говорить далі, що вплив французької революції та її ідей на Україні ще не досліджений гаразд, але в старих бібліотеках дідичів він сам бачив і Русо, і Вольтера. Згадує він і відгуки декабристського руху на Україні і "Общество воссоединённых славян" і думає, що генезу українського відродження можна сміло провести від вибуху великої революції. На Україні цілком природно звернено було увагу на націонологію. Промовець згадує Драгоманова, Ліпінського й сучасних знавців справи - Славінського, Старосольського і Бочковського. "Університет Петербургу викликав у мене інтерес до революції, українська традиція - інтерес до націонології, - звідсіля й виріс цей синтез, яким був мій доклад на конгресі. Велика революція, кінчає п. Шульгин, породила не тільки добрі явища; багато і злого було в ній, але ця революція дала крім великої ідеї свободи індивідуальної, ідею свободи національної, принцип самовизначення націй. На цьому принципові будуюмо ми наші національні домагання. Не всі диктатури, за які тут було говорено, можна поставити на один рівень: першою в нашу добу була червона диктатура. фашизм повстав як реакція, як засіб боротьби з червоними планами. В наш час мусить перейти ця велика боротьба, але принцип свободи не зникне з історії світу: він знаходиться в самій людській природі. Як нації, так і індивіди будуть завжди йти до того гасла, яке на своєму прапорі поставила французька революція: Свобода. Промова була зустрінута оплесками присутніх.